

Nederlandse invloed op het nieuwe Russische BW

W.A. Timmermans*

INLEIDING

De titel die mij werd gesuggereerd door de redactie van het BW-krant jaarboek, 'Export van het nieuwe BW naar Rusland' leek mij niet geheel op zijn plaats, aangezien niet goed is vol te houden dat het nieuwe Russische BW¹ een Nederlands exportartikel zou zijn, in de zin dat het Nederlandse BW integraal zou zijn overgenomen. Vandaar dat ik de titel heb gewijzigd in 'Nederlandse invloed op het nieuwe Russische BW', aangezien van Nederlandse invloed op het nieuwe Russische BW zeer zeker sprake is. Anderzijds bevat het nieuwe Russische BW zoveel idiosyncratische elementen, dat toch van een typisch Russisch product gesproken moet worden.

Onderstaand zal onderzocht worden hoe de Nederlandse invloed tot stand is gekomen en op welke concrete punten deze invloed zich manifesteert. Vooraf zal aandacht besteed worden aan de geschiedenis van het Russische burgerlijk recht, met inbegrip van de codificatiegeschiedenis van het nieuwe BW; de structuur van het nieuwe Russische BW. Tenslotte zullen enkele conclusies worden getrokken.

GESCHIEDENIS VAN HET RUSSISCHE BURGERLIJK RECHT

In de eerste helft van de 19e eeuw vond een systematische codificatie van het gehele Russische positieve recht plaats. Het werk dat uiteindelijk resulteerde in de opstelling van de *Svod zakonov Rossijskoj Imperii*² (Verzameling wetten van het Russische Keizerrijk) stond

* Mr. W.A. Timmermans is als universitair docent verbonden aan de Vakgroep Oosteuropese recht van de Rijksuniversiteit Leiden.

1. Zie voor een Engelse vertaling van deel I van het nieuwe Russische BW: Review of Central and East European Law Vol. 21 (1995), Nos. 3-4.
2. De transcriptie die hier gebruikt wordt is een aangepaste Nederlandse transcrip-

onder leiding van de vooraanstaande Russische jurist Michail M. Speranskij. De codificatie werd afgerond in 1832 en werd van kracht in 1835. De *Svod zakonov* besloeg 15 omvangrijke delen, waarvan deel 10 aan het burgerlijk recht was gewijd en verschillende regelingen op het gebied van het burgerlijk recht bevatte.

Vanaf 1882 werd gewerkt aan de opstelling van een ontwerp Burgerlijk Wetboek. In 1899 werd een eerste ontwerp van boek V, Verbintenissenrecht, gepubliceerd. Het gehele ontwerp werd gepubliceerd in 1905. De voornaamste Russische rechtsbronnen van dit ontwerp zijn deel 10 van de *Svod zakonov* en de Russische jurisprudentie. De belangrijkste buitenlandse rechtsbronnen zijn het Duitse *Bürgerliches Gesetzbuch* van 1900, alsmede de BW's van Oostenrijk, Zwitserland, Polen, Saksen, Frankrijk, Pruisen, en de Baltische staten.³ In 1915 werd het ontwerp voorgelegd aan het Russische parlement, de Doema, maar als gevolg van de Oktoberrevolutie van 1917 heeft het ontwerp nimmer de status van wet gekregen.

Het eerste Russische BW was dat van 1922. Dit wetboek poogde vrije marktbeginselen te combineren met socialistische principes. In het kader van de Russische nieuwe economische politiek (NEP) werd het particulier ondernemerschap weer voorzichtig toegelaten en daarvoor was uiteraard een wettelijke grondslag noodzakelijk. Naast deze bepalingen werden echter eveneens bepalingen ingevoerd die staatseigendom een grotere mate van protectie boden dan privé-eigendom, alsmede bepalingen die de sanctie van nietigheid verbonden aan rechtshandelingen verricht in strijd met hun sociaal-economische doeleinden. Het Russische BW diende tevens als model voor de BW's van de andere republieken die tezamen de Sovjetunie vormden.

In 1961 werden de Grondslagen van burgerlijke wetgeving van de USSR aangenomen, op basis waarvan in 1964 de 15 Unierepublieken een eigen BW aannamen. Deze afzonderlijke BW's vertoonden onderling weinig verschillen. Het socialistische karakter van deze BW's was veel pregnanter dan dat van hun voorganger uit 1922. Socialistische eigendom (staats- en collectieve eigendom) kreeg een

tie, waarbij met het oog op de leesbaarheid de Russische 'e' door een 'e' wordt weergegeven in plaats van 'je'.

3. De uitgave van het ontwerp van 1910 onder redactie van I.M. Tjoetrijomov is voorzien van aantekeningen van de redactiecommissie; deze aantekeningen geven de bron aan van iedere bepaling.

allesoverheersende status. Privé-eigendom werd teruggedrongen tot de sfeer van zaken bestemd voor louter persoonlijk gebruik. Voorts waren nieuwe categorieën overeenkomsten opgenomen in het bijzonder deel die uitsluitend van toepassing waren tussen organisaties. Contractsvrijheid werd ondergeschikt gemaakt aan het economisch plan. Het plan schreef voor welke partijen op welke voorwaarden een overeenkomst dienden te sluiten.

Na het aantreden van Gorbatsjov in 1985 werden voorzichtige economische hervormingen (*perestrojka*) ingezet, die voor het eerst in 1987 vorm kregen in de mogelijkheid voor buitenlandse ondernemingen joint ventures aan te gaan met Sovjetstaatsondernemingen. Weliswaar aanvankelijk met een meerderheidsaandeel voor Sovjetzijde, maar later werd zelfs volledig buitenlandse deelneming toegestaan. Andere uitingen van economische liberalisering waren de mogelijkheden individuele dan wel coöperatieve arbeidsactiviteit te ontplooiën (Wet op het eenmansbedrijf van 1987; wet op de coöperaties van 1988). Ook werden de huurmogelijkheden (leasing — *arenda*) verruimd. De autonomie van de staatsondernemingen werd vergroot (Wet op de staatsonderneming van 1987). In 1990 werden twee nieuwe wetten aanvaard die een verdere verruiming van de privé-eigendom mogelijk maakten: de wet op de eigendom en de wet op de ondernemingen. Tenslotte werd in 1991 privatisering van staatsondernemingen geregeld.

In 1991 waren inmiddels nieuwe Grondslagen van burgerlijke wetgeving van de USSR opgesteld en aanvaard door de Opperste Sovjet. Deze nieuwe Grondslagen incorporeerden de hervormingswetten van de *perestrojka* periode zonder evenwel het socialistische karakter van het burgerlijk recht aan te tasten. De Grondslagen, die als basis zouden dienen voor de nieuw op te stellen BW's van de 15 Unierepublieken, zouden op 1 januari 1992 van kracht worden. In december 1991 viel — mede als gevolg van de mislukte coup van augustus 1991 — de USSR uiteen. Dit was in zoverre een compliceerende factor voor de ontwikkeling van het Russische burgerlijk recht dat het Verdrag van Minsk, waarbij de USSR werd opgeheven en het GOS opgericht, onder meer bepaalde dat op het grondgebied van de aangesloten staten⁴ het recht van de USSR niet langer van toepassing

4. Aanvankelijk alleen Rusland, Wit-Rusland en Oekraïne; later uitgebreid met alle overige ex-USSR republieken met uitzondering van de drie Baltische staten Estland, Letland en Litouwen.

zou zijn. Bij afzonderlijk decreet van de Russische Opperste Sovjet van 3 maart 1993 is evenwel bepaald dat tot de invoering van een nieuw Russisch BW naast het oude RSFSR BW van 1964 eveneens de USSR Grondslagen van 1991 van toepassing zouden zijn.

STRUCTUUR VAN DE RUSSISCHE C.Q. SOVJET BW'S

Zowel het ontwerp van 1905, alsmede de BW's van 1922 en 1964 en ook het nieuwe BW zijn volgens het pandectensysteem gestructureerd:

BW 1905	BW 1922	BW 1964	USSR Beginselen 1991	RF BW 1995
Boek I: Algemene bepalingen	Algemeen deel	Deel I: Algemene beginselen	Deel I: Algemene bepalingen	Deel I: Algemene bepalingen
Boek II: Familierecht	Zakenrecht	Deel II: Vermogensrecht	Deel II: Zakenrecht	Deel II: Eigendomsrecht en andere zakelijke rechten
Boek III: Vermogensrecht	Verbintenissenrecht	Deel III: Verbintenissenrecht	Deel III: Verbintenissenrecht	Deel III: Algemeen deel verbintenissenrecht
Boek IV: Erfrecht	Erfrecht	Deel IV: Auteursrecht	Deel IV: Auteursrecht	Deel IV: Afzonderlijke soorten verbintenissen
Boek V: Verbintenissenrecht		Deel V: Recht op ontdekkingen	Deel V: Recht op uitvindingen en andere resultaten van creativiteit aangewend in productie	Deel V: Erfrecht (nog niet aangenomen)
		Deel VI: Uitvindingen	Deel VI: Erfrecht	Deel VI: Intellectuele eigendom (nog niet aangenomen)
		Deel VII: Erfrecht	Deel VII: IPR	Deel VII: IPR (nog niet aangenomen)
		Deel VIII: IPR		

CODIFICATIE VAN HET NIEUWE RUSSISCHE BW

In tegenstelling tot wat in Midden-Europa is geschied, heeft men in Rusland en de overige GOS-landen gekozen voor de opstelling van een geheel nieuw BW. Reden daarvoor is dat men in Hongarije, Tsjechië en Polen minder lang onder het communisme heeft gezocht dan de Russen. Daardoor bestond er nog binding met het pre-socialistische rechtssysteem. Bovendien waren niet alle reminiscenties aan vooroorlogse systeem verdwenen. Er was nog een generatie juristen beschikbaar die opgeleid was tijdens het interbellum. Daardoor heeft men in Centraal Europa er vooralsnog voor gekozen het bestaande burgerlijk recht aan te passen vooruitlopend op een nieuwe codificatie op langere termijn. In Polen overigens is begin 1997 een commissie geïnstalleerd die belast is met de opstelling van een nieuw BW. Bovendien speelt bij deze landen de toekomstige toetreding tot de Europese Unie een belangrijke rol. Consequentie daarvan is immers dat hun wetgeving aangepast dient te worden aan EU-regelgeving met betrekking tot de gemeenschappelijke markt.

Ten aanzien van de Baltische republieken geldt dat men ofwel een nieuw BW heeft ingevoerd (Estland, gebaseerd op het ontwerp van 1940 en naar Duits model aangepast), dan wel het oude BW opnieuw heeft ingevoerd (Letland — BW uit 1937), of het bestaande (Sovjet BW uit 1964) heeft aangepast (Litouwen, ofschoon Litouwen inmiddels een ontwerp nieuw BW heeft gepubliceerd).

In Rusland heeft men zoals duidelijke moge zijn geopteerd voor de opstelling van een geheel nieuw BW om aldus alle banden met het socialistische karakter van zijn voorgangers te verbreken. Overigens bevat het nieuwe BW nog verschillende socialistische relicten, zoals bijvoorbeeld het concept van de ‘unitaire staatsonderneming’ met het daarbij behorende ‘economische bestuur’ en de organisatie met het daarbij behorende concept van ‘operationeel bestuur’.

In 1991 werd een eerste ontwerp voor een nieuw Russisch BW gepubliceerd dat uitging van de USSR Grondslagen van burgerlijke wetgeving van 1991. Na het uiteenvallen van de USSR en de expliciete omarming van de beginselen van een markteconomie begon het team dat het eerste ontwerp had geschreven⁵ direct aan een grondige

5. Overigens was het wetgevingsteam ook verantwoordelijk voor de USSR Wet op de eigendom (1990); de RSFSR Wet op de eigendom in de RSFSR (1990); en andere economische wetten; zie O.Iu. Sjilochvost, ‘Razrabotka I prinjatije tsjasti

herziening van voornoemd ontwerp.⁶ In juni 1993 heeft een eerste consultatie met Nederlandse specialisten plaatsgevonden in Moskou over een eventuele samenwerking tussen Russische en Nederlandse specialisten. In augustus van datzelfde jaar vond een conferentie plaats in Leiden over het onderwerp 'The Revival of Private Law in Central and Eastern Europe'.⁷ Russische civilisten, onder wie zich leden van het wetgevingsteam voor het nieuwe BW bevonden, vormden een belangrijke buitenlandse delegatie. Met hen werden afspraken voor verdere samenwerking gemaakt die resulteerden in een eerste gezamenlijke sessie te Leiden in oktober 1993. Vele sessies zijn daarna nog gevolgd in verschillende samenstelling afhankelijk van het onderwerp. In oktober 1994 is deel I van het nieuwe Russische BW aanvaard door de Staatsdoema (te vergelijken met onze Tweede Kamer) en daarmee na presidentiële ondertekening⁸ tot wet geworden. Per 1 januari 1995 is deel I van het nieuwe Russische BW van kracht geworden.

De gezamenlijke sessies werden inmiddels van Russisch-Nederlands samenstelling verbreed tot soortgelijke sessies met Duitse en Amerikaanse juristen. De aanpak van de Nederlandse juristen verschilde evenwel aanmerkelijk met die van hun Amerikaanse en Duitse collega's. Waar de laatsten vooral poogden hun eigen wettelijke oplossingen aan de Russen op te leggen, zijn Nederlandse juristen immer uitgegaan van de Russische behoeften. Voor concrete vragen werd in de meeste gevallen een overzicht gegeven van mogelijke oplossingen die in de verschillende Europese BW's worden gegeven. De keuze voor een uiteindelijke variant werd alsdan aan de Russen

vtoroj grazjdanskogo kodeksa', *Grazjdanskii Kodeks Rossijskoj Federatsii. Tsjust' vtoraja*. Moskva 1996, 604.

6. Zie voor een uitvoerige beschrijving van het codificatieproces van het nieuwe Russische BW: F.J.M. Feldbrugge, 'Het nieuwe Burgerlijk Wetboek van de Russische Federatie', *RM Themis* 1997 No. 2, 43-53.
7. De papers van deze conferentie zijn gepubliceerd in een bundel onder dezelfde titel: *Essays in Honor of F.J.M. Feldbrugge*, George Ginsburgs, ed., *Law in Eastern Europe* No. 46, The Hague/London/Boston 1996.
8. De normale procedure schrijft ook aanvaarding door de Federatieraad (1e Kamer) voor binnen een termijn van veertien dagen nadat het aanvaarde wetsontwerp is ingediend bij de Federatieraad (dit moet binnen vijf dagen na goedkeuring door de Staatsdoema geschieden). Indien de Federatieraad deze termijn van twee weken laat verstrijken, wordt het wetsontwerp geacht te zijn aanvaard (zie Russische Grw art. 105, lid 4).

overgelaten. Op sommige punten heeft dat geleid tot een keuze voor de Nederlandse oplossing, op andere punten weer niet. De rol van de juristen van het Instituut voor Oost-Europees recht van de Leidse faculteit der rechtsgeleerdheid bestond hierin dat men de functie van *trait-d'union* vervulde tussen de Russische juristen enerzijds en hun Nederlandse collegae anderzijds om de vertaalslag te maken tussen beide rechtssystemen.

De werkwijze voor de gezamenlijke sessies verliep doorgaans als volgt: wanneer het Russische BW team weer een deel van het ontwerp afgerond had, werd dit toegezonden aan het Instituut voor Oost-Europees recht dat voor een vertaling in het Nederlands zorgde. Tevens stelden de Russen een lijst op met onderwerpen of specifieke vragen met betrekking tot kwesties waarvoor zij graag nadere explicatie wilden. Deze onderwerpen en/of vragen werden toebedeeld aan verschillende experts die ingeschakeld werden in het kader van de consultaties. Een voorbeeld van een dergelijke lijst zijn de onderstaande onderwerpen en/of vragen met betrekking tot een aantal bijzondere overeenkomsten:

1. Kan een veiling gerangschikt worden onder het begrip koopovereenkomst?
2. Bijzonderheden van een koopovereenkomst (koopovereenkomsten; koop van ondernemingen en instellingen).
3. Hoe moet civielrechtelijke aansprakelijkheid van de verkoper voor gebreken in de verkochte zaak worden vastgesteld?
4. Wat is de ratio van de afzondering van de levering uit het algemene begrip koop-verkoop?
5. Waaruit bestaan de bijzondere gevallen van ontbinding van een koopovereenkomst?
6. Waaruit bestaat het recht op revindicatie?
7. Volgens welke kenmerken kan contractering afgezonderd worden van de koop?
8. Is het noodzakelijk om in het BW bijzonderheden op te nemen met betrekking tot de koop op goederenbeurzen?
9. Begrippen en voorwerpen van het risico van een onderaannemer.
10. Worden in het Nederlandse BW de rechtsverhoudingen met betrekking tot factoring geregeld? In welk deel?
11. De franchising overeenkomst en haar plaats in het BW.
12. Welke is de verhouding tussen de normen van het BW ten

aanzien van de aannemingsovereenkomst en bijzondere regels ten aanzien van verschillende soorten aannemingsovereenkomsten?

13. Bewaargeving:

a) Welke systeem van bewaargeving van uniforme zaken is te preferen: vervangbare zaken moeten bewaard worden afgezonderd van soortgelijke zaken of mogen zij tezamen bewaard worden; wie blijft de eigenaar van vervangbare uniforme zaken die in bewaring zijn gegeven?

b) Is bij de overgang van het recht van eigendom op de bewaarner met betrekking tot vervangbare uniforme zaken de toepassing toelaatbaar van normen die de leenovereenkomst regelen?

c) Aan welk systeem valt gezien vanuit het goederenverkeer de voorkeur te geven: het systeem van een tweevoudig document (een bewaarnemingscertificaat en een warrant) of alleen een bewaarnemingscertificaat?

14. Lease

a) Bevat het Nederlandse BW beperkingen met betrekking tot de termijn van de lease-overeenkomst?

b) Hoe wordt in het Nederlandse BW de leasing-overeenkomst geregeld? Wordt ook financial leasing geregeld in het BW?

c) Bestaat in het BW ook een wettelijke basis voor voortijdige ontbinding van de lease-overeenkomst; zo ja, hoe luidt deze?

Uit bovenstaande voorbeelden moge duidelijk zijn dat Nederlandse invloed soms in het geheel onmogelijk is, gelet op het feit dat de rechtsfiguren met betrekking tot welke uitleg wordt gevraagd niet zijn geregeld in het Nederlandse BW (factoring, franchising, leasing). Andere vragen zijn dermate vanuit de Russische context gesteld dat beantwoording ook om die reden moeilijk is (zie bijvoorbeeld vraag 1). Een andere sectie van dezelfde vragenlijst bevatte bijvoorbeeld vragen met betrekking tot de lease van ondernemingen. Deze mogelijkheid werd in het kader van de economische hervormingen van Gorbatsjov geïntroduceerd als een vorm van privatisering. Werknemers kregen onder bepaalde omstandigheden het recht de staatsonderneming waarbij zij werkzaam waren te leasen. Het is duidelijk dat ook op dit gebied het Nederlands BW geen hulp kon bieden. Niettemin hebben Nederlandse experts een uiteenzetting gegeven over de onderscheiden vormen van leasing (operational en financial).

BRONNEN VAN HET NIEUWE RUSSISCHE BW

Uit het voorgaande — met name de paragraaf over de geschiedenis van het Russische BW — blijkt dat het Russische wetgevingsteam vooral geput heeft uit de rijke Russische traditie. Deze staat uiteraard niet los van haar continentaalrechtelijke context. Voor de totstandkoming van het nieuwe BW hebben uitvoerige consultaties plaatsgevonden met vele buitenlandse civilisten, waaronder Amerikanen, Duitsers, Fransen, Italianen, alsmede Nederlandse civilisten. De Nederlandse inbreng is door haar intensiteit, frequentie, en vooral door haar onverplichtend karakter — de Russen werd niets opgedrongen — het belangrijkste geweest voor de Russen, zo hebben de Russische civilisten meermalen verzekerd. Naast het Nederlandse BW als inspiratiebron — het Nederlandse BW is door juristen van het Instituut voor Oost-Europees recht in het Russisch vertaald⁹ — hebben de Russen zich eveneens laten leiden door het Duitse BGB, de Franse Code civil, de Italiaanse Codice civile, de US Uniform Commercial Code, en de nieuwe Code civil van Québec. Maar ook het internationale recht is belangrijke inspiratiebron geweest voor de Russen.¹⁰ Zo hebben de Russen geput uit diverse UNCITRAL documenten (Weense Koopverdrag van 1980; 1988 Legal Guide on Drawing Up International Contracts for the Construction of Industrial Works), de Unidroit conventies met betrekking tot financial leasing en factoring, de Incoterms van de ICC, alsmede verschillende conventies op het gebied van het goederenvervoer.¹¹

9. Grazjdanskij Kodeks Niderlandov, Institut vostotsjno-evropejskogo prava i rossievedenija Lejdenskogo universiteta, Niderlandy 1996.
10. Zie S.A. Chochlov, 'Kontseptual'naja osnova tsjasti vtoroj grazjdanskogo kodeksa', *Grazjdanskij Kodeks Rossijskoj Federatsii. Tsjast' vtoraja. Tekst. Kommentarij. Alfavitno-predmetnyj ukazatel'*, Moskva 1996, 224.
11. Het nieuwe Russische BW heeft slechts 17 artikelen met betrekking tot vervoer (784-800); het vervoer over de weg wordt nog door USSR regelgeving beheerst; hetzelfde geldt voor het zeevervoer dat geregeld wordt door het USSR Wetboek op de koopvaardij van 1968. Overigens wordt wel aan een nieuw wetboek gewerkt; ten aanzien van het vervoer door de lucht is sinds kort een nieuw Luchtvaartwetboek van kracht.

Raam-BW

Ten einde te voldoen aan de wens op korte termijn een nieuw BW in te voeren heeft het wetgevingsteam gekozen voor een soort raamwerk BW, die de meest noodzakelijke beginselen neerlegt met betrekking tot de belangrijkste rechtsfiguren. Aldus is nog veel implementatiewetgeving vereist. De eerste vier boeken noemen zo'n dertig implementatiewetten, die in de meeste gevallen nog moeten worden opgesteld. Voorbeelden van de belangrijkste wetten genoemd in de eerste drie boeken zijn (zonder volledigheid na te streven):

- art. 25: faillissement van een individuele ondernemer (faillissementswet; de huidige faillissementswet voorziet niet in het faillissement van een individuele ondernemer; er wordt evenwel aan de herziening gewerkt);¹²
- art. 47: wet op de akten van de burgerlijke stand;
- art. 51: wet op de staatsregistratie van rechtspersonen;
- art. 87: wet op de vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid;
- art. 96: wet op de aandelenvennootschappen (is per 1 januari 1996 van kracht geworden);
- art. 107: wet op de productiecoöperaties;
- art. 113: wet op de staats- en gemeentelijke unitaire ondernemingen;
- art. 116: wet op de consumentencoöperaties;
- art. 117: wet op de maatschappelijke en religieuze organisaties;
- art. 118: wet op de stichtingen;
- art. 127: wet op de staatsimmunititeit en -eigendom;
- art. 131: wet op de registratie van rechten op onroerende zaken en rechtshandelingen met betrekking daartoe;
- art. 261: wet op de bodemschatten; wet op het gebruik van het luchtruim;
- art. 291: wet op de maatschappen van eigenaren van woonruimte;
- art. 334: wet op de hypotheek.¹³

12. In het kader van de parlementaire assemblee van het GOS (Gemenebest van Onafhankelijke Staten — de zeer losse statenbond waarbij de meeste ex-USSR republieken zijn aangesloten) wordt thans gewerkt aan de opstelling van een GOS-modelwet op het faillissement.

13. Ook dit onderwerp is object van modelwetgeving in het kader van de parlemen-

Eenheid van het burgerlijk recht

Bij de totstandkoming van het nieuwe Russische BW is uitvoerig gediscussieerd over de vraag of naast een nieuw BW een afzonderlijk economisch wetboek moest komen dan wel of het gehele burgerlijk recht in één wetboek zou moeten worden neergelegd. Deze discussie werd in feite gevoed door een richtingenstrijd die reeds onder het socialisme was ingezet. Rusland (i.c. de USSR) had een lange traditie van één BW, het heeft nimmer een wetboek van koophandel of een economisch wetboek gehad.¹⁴ In de jaren dertig ontstond de gedachte dat gelet op de ontwikkelingen met betrekking tot de planeconomie de invoering van een afzonderlijk economisch wetboek wenselijk zou zijn. Niettemin is het daarvan nooit gekomen.¹⁵ In 1993 heeft een concurrerende groep juristen werkzaam bij de juridische afdeling van het kabinet van de president met Amerikaanse steun pogingen in het werk gesteld een apart Handelswetboek op te stellen naar het voorbeeld van de US UCC, maar deze pogingen zijn gestuit op hardnekkig verzet van de wetgevingsjuristen van het Onderzoekscentrum voor Privaatrecht, dat belast was met de opstelling van het nieuwe BW.¹⁶ Een Moskouse advocaat van het Centre for Legal Expertise, Petr Barenboim, heeft in 1992-1993 een eigen ontwerp voor een Handelswetboek opgesteld en dat weten te slijten aan de president van de autonome republiek Kalmukkië (gelegen aan de noordzijde van de Kaspische Zee). Deze president, de autocratische Kirsan N. Iljoemzjinov, multi-miljonair en president van de FIDE, de internationale schaakfederatie, heeft het ontwerp doen invoeren in zijn republiek Kalmukkië. Het is onbekend of dit wetboek nog altijd van kracht is, aangezien volgens de Russische Grondwet van december 1993 burgerlijke wetgeving tot de exclusieve bevoegdheid van de federatie

taire assemblee van het GOS.

14. Andere socialistische landen met uitzondering van Tsjecho-Slowakije (CSSR) hadden overigens evenmin een Economisch Wetboek (vgl. CSSR Wet No. 109/1964); de CSSR had zelfs ook een afzonderlijk wetboek op de internationale handel (1963).
15. Zie voor een beschrijving van de discussie en de daarin gebruikte argumenten: M.I. Braginskii, 'The General Part of Civil Codification in Russia', *The Revival of Private Law in Central and Eastern Europe. Essays in Honor of F.J.M. Feldbrugge*, George Ginsburgs, ed., *Law in Eastern Europe* No. 46, The Hague/London/Boston 1996.
16. Zie F.J.M. Feldbrugge, *art. cit.*, 47.

behoort.¹⁷ Aldus zou uniformiteit — althans voor wat het burgerlijk recht betreft — op het gehele grondgebied van de Russische Federatie gewaarborgd moeten zijn.

Reikwijdte van het nieuwe BW

Waar het oude BW zich richtte op het regelen van de vermogensrechtelijke betrekkingen tussen staats-, coöperatieve en publieke organisaties onderling, tussen burgers en genoemde organisaties, alsmede tussen burgers onderling, heeft het nieuwe BW een veel ruimer toepassingsgebied:

‘Burgerlijke wetgeving bepaalt de rechtspositie van de deelnemers aan het burgerlijk verkeer, de grondslagen voor het ontstaan en de wijze van verwezenlijking van het recht van eigendom en andere zakelijke rechten, exclusieve rechten op de resultaten van intellectuele activiteit (intellectuele eigendom), zij [burgerlijke wetgeving] regelt contractuele en andere verbintenissen, alsmede andere vermogens en daarmee verbonden persoonlijke niet-vermogensverhoudingen, gebaseerd op gelijkheid, wilsautonomie en vermogensrechtelijke zelfstandigheid van de deelnemers daaraan’.¹⁸

Met name die hoofdstukken van het BW van 1964 die de socialistische geest ademen hebben het veld moeten ruimen (bijvoorbeeld de hoofdstukken die de staats- en collectieve eigendom regelden; de hoofdstukken, die bijzondere overeenkomsten als de ‘staatsaankoop van agrarische producten van staats- en collectieve boerderijen’ of ‘staatsverzekering’ regelden).

De keuze voor de inhoud van een nieuw BW was niet eenvoudig. Men opteerde in ieder geval voor voortzetting van de Russische traditie om familie- en arbeidsrecht als afzonderlijke rechtsgebieden te beschouwen en die in aparte wetboeken te regelen. Voorts komt het marktconforme karakter van het nieuwe BW vooral tot uitdrukking in de verschillende vormen van rechtspersonen,¹⁹ de vele soorten bijzondere overeenkomsten.²⁰ Hiervoor is gekozen met het oog op de rela-

17. Zie art. 71 sub o) van de Grondwet van de Russische Federatie van 12 december 1993.

18. Artikel 2, lid 1, Russisch BW.

19. Commerciële organisaties als maatschap; fiduciaire maatschap; vennootschap met beperkte aansprakelijkheid; vennootschap met aanvullende aansprakelijkheid; aandelenvennootschap; productiecoöperatie; staats- en gemeentelijke unitaire ondernemingen; niet-commerciële organisaties als consumentencoöperatie; vereniging; stichting; instelling; verenigingen en unies van rechtspersonen.

20. Bijvoorbeeld lease (pacht), alsmede financial leasing (hfst. 34); uitvoeren van

tieve onbekendheid van veel concepten, waarvan de toepassing niettemin als vitaal voor de ontwikkeling van de Russisch economie wordt beschouwd.

Grondslagen van het nieuwe Russische BW

Het oude BW miste ten enenmale zulke concepten als contractsvrijheid, bescherming van de eigendom, gelijkheid van alle deelnemers aan het civiele verkeer. De allesoverheersende positie van de staat en de staatseigendom liet geen ruimte daarvoor. Zo bepaalde artikel 1 van het RSFSR BW van 1964 dat ‘de basis van vermogensrechtelijke betrekkingen in de Sovjetmaatschappij de socialistische economische orde [is] en de socialistische eigendom van de productiewerktuigen en middelen.’ En ook: ‘Het economische leven van de RSFSR wordt geregeld en geleid door het staats nationale economische plan.’

Het nieuwe BW heeft in reactie op het totaal ontbreken van marktconforme rechtsconcepten in eerdere BW’s ervoor gekozen dergelijke grondslagen expliciet op te nemen. Aldus vervult het BW — naar het voorbeeld van de Russische Grondwet waarin de principes van de rechtsstaat zijn neergelegd — mede de functie van een economische grondwet, waarin de voornaamste rechten en vrijheden van de markteconomie zijn vastgelegd.²¹ Artikel 1 geeft de volgende opsomming:

- gelijkheid van deelnemers aan de door burgerlijke wetgeving geregelde betrekkingen;
- onaantastbaarheid van de eigendom;
- contractsvrijheid;
- ontoelaatbaarheid van willekeurige inmenging door wie dan ook in privé-aangelegenheden;
- noodzaak van een ongehinderde verwezenlijking van civiele rechten;
- herstel van geschonden rechten;
- gerechtelijke bescherming van geschonden rechten.

Bovenstaande principes vinden in sommige gevallen een nadere

wetenschappelijke onderzoeks-, constructie- en technologische werken (hfst. 38); expeditie (hfst. 41); fiducair bewind van vermogen (hfst. 53); commerciële concessies (hfst. 54); openbare aanbesteding (hfst. 57).

21. Vgl. ook S.S. Alekseev, die het privaatrecht ‘de basis van een moderne geciviliseerde markt’ noemt: ‘Kodeks tsivilizovannogo rynka’, *Grazhdanskij Kodeks Rossijskoj Federatsii. Tsjast vtoraja. Tekst. Kommentarij. Alfavitno-predmetnyj ukazatel*, Moskva 1996, 218.

uitwerking in afzonderlijke artikelen, zoals bijvoorbeeld artikel 421 dat nog eens uitdrukkelijk bepaalt dat contractsdwang niet is toegestaan, tenzij het BW daarin voorziet of indien vrijwillig de verplichting daartoe is aangegaan. Ook ten aanzien van de inhoud van een contract zijn partijen in principe vrij, tenzij de wet imperatief bepaalde voorwaarden voorschrijft.

ENKELE CONCRETE VOORBEELDEN VAN NEDERLANDSE INVLOED

Zolang een vreemde wet niet een letterlijke vertaling is van een zelfde wet van een bepaald land, is het moeilijk uitspraken te doen over een al dan niet existente overname van zo'n wet. In het bovenstaande hoop ik voldoende te hebben aangetoond dat het Russische BW geen letterlijke kopie is van het Nederlandse BW en zelfs niet van de structuur of van bepaalde hoofdstukken. Wel is het tijdens de sessies voorgekomen dat de Russen ervan blijk gaven gecharmeerd te zijn van de Nederlandse oplossing van bepaalde kwesties, waarop men in sommige gevallen de formulering van het Nederlandse BW heeft overgenomen. Aangezien er van de sessies geen officiële verslagen zijn gemaakt — alleen het Russische delegatielid Makovskij zat dikwijls aantekeningen te maken in zijn notitieboekje — zou het nogal tijdrovend zijn precies te achterhalen op welke punten de Russen Nederlandse formuleringen hebben gebruikt. In het kader van dit artikel heb ik een dergelijke consciëntieuze vergelijking van beide wetboeken nagelaten. Niettemin heeft een vergelijking 'in vogelvlucht' de volgende resultaten opgeleverd.

Eenheid van het burgerlijk recht

Zoals reeds uiteengezet hebben de schrijvers van het nieuwe BW ervoor gekozen het burgerlijk recht vast te leggen in één BW en niet zoals veel buitenlandse systemen zulks gewoon zijn naast een BW een afzonderlijk Handelswetboek te handhaven. Dat neemt niet weg dat er in Rusland veel voorstanders waren van invoering van een afzonderlijk handels- of economisch wetboek. Desondanks past het hebben van slechts één BW in de Russische traditie. Rusland heeft nooit beschikt over een handelswetboek. In het monisme van het burgerlijk recht zou men dus Nederlandse invloed kunnen zien. Naar mijn oordeel gaat zo'n conclusie echter te ver. Het is wel zo dat het Nederlandse voorbeeld als argument is gebruikt voor het feit dat een modern BW het gehele burgerlijk recht omvat en ook zijn de Nederlandse argumenten

daarvoor ingebracht, maar Russische argumenten zijn evenzeer gebruikt. Immers het ontwerp van 1905 was ook al op de monistische gedachte gebaseerd. I.M. Tjoetrjoemov, de voorzitter van de redactie-commissie van het ontwerp BW schreef in zijn voorwoord.²²

‘Toen de Commissie toekwam aan de indeling van het ontwerp BW, moest zij allereerst algemene vragen beoordelen en beslissen, aan het hoofd waarvan zich uiteraard de voor de inhoud van het toekomstige BW essentiële vraag bevond of het mede bepalingen moest omvatten die betrekking hebben op het handels-privaatrecht. De Commissie is tot de conclusie gekomen dat de schepping bij ons van een afzonderlijk handelswetboek niet gerechtvaardigd zou zijn noch op historische gronden, noch door de inhoud van de geldende bepalingen op commerciële rechtshandelingen, waarom het ook aan een toekomstig burgerlijk wetboek slechts rest om, naar het oordeel van de Commissie, de bij ons historisch gevormde eenheid van het burgerlijk recht te behouden, te meer daar het ook vanuit theoretisch gezichtspunt onmogelijk blijkt om hoe dan ook op juiste en consequente wijze het gebied van het burgerlijk en het handelsrecht te scheiden. Naar die inzichten, alsook in verband met praktische bezwaren veroorzaakt door de instelling van een zelfstandig handelswetboek naast een burgerlijk wetboek, heeft de Redactie Commissie het noodzakelijk geacht de bepalingen op de commerciële rechtshandelingen op te nemen in het burgerlijk wetboek’.²³

Redelijkheid en billijkheid

Een duidelijk Nederlands geïnspireerd concept dat zijn entree in het nieuwe Russische BW heeft gemaakt, wordt weergegeven door de term ‘*razumnost i spravedlivost*’, ofwel redelijkheid en billijkheid. Artikel 6, 2e lid van het Russische BW dat de toepassing van burgerlijke wetgeving *per analogiam* regelt, bepaalt dat, indien het niet mogelijk is de rechten en plichten van partijen *per analogiam legis* vast te stellen, deze rechten en plichten alsdan bepaald worden, ‘uitgaande van de algemene beginselen en betekenis van de burgerlijke wetgeving (*analogia iuris*) en de eisen van de goede trouw, redelijkheid en billijkheid.’ Ofwel anders gezegd, waar in het Nederlandse recht de redelijkheid en billijkheid ook derogerende werking heeft, kent het Russische recht dit begrip slechts aanvullende werking toe. De Russische wetgever heeft gekozen voor rechtszekerheid boven rechtvaardigheid. De redenen hiervoor liggen voor de hand: toepassing van het rechtvaardigheidsbeginsel zou de rechter te veel discretionaire be-

22. Grazjdanskoe Ulozjenie. Proekt, T. pervyj, S. Peterburg 1910, III-IV.

23. Deze passage is met veel instemming geciteerd door S.A. Chochlov, *art. cit.*, 225.

voegdheid geven. Daar is Rusland nog niet aan toe. De rechterlijke macht is nog volop in ontwikkeling. Opleiding van rechters geniet hoge prioriteit, maar de gebrekkige kwaliteit van rechters gedurende de jaren van het Sovjetbewind is niet op korte termijn verholpen. Het ambt van rechter en jurist in het algemeen stond tijdens de Sovjetjaren niet in hoog aanzien. Rechters waren doorgaans gemakkelijk te manipuleren en stonden bloot aan politieke druk. Derhalve achtte de Russische wetgever het vooralsnog niet opportuun Russische rechters inhoud te doen geven aan het begrip redelijkheid en billijkheid. Niettemin wordt naar het oordeel van een aantal commentatoren²⁴ de rechter een aanzienlijk grote vrijheid gelaten bij de beslechting van geschillen, gelet op het gebruik van begrippen en criteria als ‘wezenlijke schending van de overeenkomst’, ‘redelijke termijn’, ‘onevenredige boete’, ‘noodzakelijke uitgaven’, e.d.

Aansprakelijkheid van bestuurders bij faillissement

De aansprakelijkheid van bestuurders bij faillissement van artikel 138, boek 2 van het Nederlandse BW heeft als voorbeeld gediend voor een soortgelijke regeling in het nieuwe Russische BW. Artikel 56 bepaalt dat ‘de oprichter(s), deelnemers c.q. eigenaar(s) van een rechtspersoon dan wel andere personen die gerechtigd zijn de rechtspersoon bindende aanwijzingen te geven dan wel anderszins de mogelijkheid hebben haar handelen te bepalen subsidiair aansprakelijk zijn voor schulden van de rechtspersoon ingeval van een tekort van haar vermogen.’ Een soortgelijke subsidiaire aansprakelijkheid draagt een moedermaatschappij voor haar dochter in het geval van het faillissement van de laatste veroorzaakt door de schuld van de moeder (artikel 105, 2e lid).

Gefaseerde invoering

De gefaseerde invoering van het Nederlandse BW heeft navolging gevonden bij de invoering van het Russische BW, en wel op twee wijzen:

(1) Tot nu toe zijn twee delen van het Russische BW ingevoerd, respectievelijk per 1 januari 1995 en per 1 april 1996. Deel 3 met de boeken 6 (erfrecht), 7 (intellectuele eigendom) en 8 (internationaal privaatrecht) zullen naar verwachting later dit jaar worden aangenomen

24. Grazjdanskoe zakonodatel'stvo Rossii. Vvodnyj kommentarij. S.S. Aleksejev e.a. Moskva 1996, 16-17.

en wellicht per 1 januari 1998 worden ingevoerd.

(2) Zoals hierboven reeds uiteengezet fungeert het nieuwe Russische BW als een soort kaderwet, waarvan delen bij nadere wetgeving geïmplementeerd worden. Voorbeelden hiervan zijn de inmiddels van kracht geworden wet op de aandelenvennootschappen, alsmede de wet op de niet-commerciële organisaties, waaronder stichtingen. Andere wetten dienen nog aangenomen te worden. Uiteraard is deze laatste vorm van fasering niet aan het Nederlandse BW ontleend.

Ook andere concepten in het Russische BW zijn geïnspireerd door het Nederlandse BW. Jammer genoeg is dit evenwel niet systematisch bijgehouden bij de discussies tussen de Russische en Nederlandse experts. Soms werd met betrekking tot een specifiek probleem staande de sessies van Nederlandse zijde een suggestie gedaan ontleend aan het Nederlandse BW, welke suggestie soms wel en soms niet werd overgenomen. Een systematische vergelijking van beide BW's op dit punt, alsmede interviews met alle betrokkenen teneinde duidelijkheid te krijgen op welke punten Nederlandse invloed concreet vorm heeft gekregen in het Russische BW, gaat het kader van dit artikel te buiten.

Een concreet voorbeeld van Nederlandse inspiratie betreft de vooronderstelling van de goede trouw: Waar artikel 11, boek 3 Nederlands BW impliciet goede trouw vooronderstelt, maakt artikel 10, 3e lid van het Russische BW vooronderstelling van de goede trouw expliciet: 'In gevallen waarin de wet de bescherming van burgerlijke rechten ervan afhankelijk maakt of deze rechten in redelijkheid en te goeder trouw werden uitgeoefend, worden de redelijkheid van de handelingen en de goede trouw van de deelnemers aan de burgerrechtelijke relaties voorondersteld.'

CONCLUSIES

Uit het bovenstaande moge duidelijk zijn geworden dat van een directe overname door de Russen van het Nederlandse BW allerminst sprake is. Naar mijn oordeel is dat een juiste beslissing geweest van de kant van de Russen. Wetten worden binnen een bepaalde cultuur opgesteld met het doel binnen die cultuur te functioneren. De Nederlandse rechtscultuur is zoveel meer gebaseerd op vertrouwen dan de Russische; hierdoor alleen al zou een directe transplantatie van het Nederlandse in het Russische rechtssysteem gedoemd zijn te mislukken. Bovendien verkeert het Russische rechtstelsel in een transitiefase: oude rechtsinstituties zijn verdwenen en nieuwe functioneren nog niet

optimaal. Het Nederlandse BW zou te ‘sophisticated’ zijn voor het huidige Russische rechtssysteem. De Russische rechterlijke macht is langzaamaan begonnen het nieuwe BW toe te passen, waarbij het opvalt dat interpretatie van rechtsregels nog niet zozeer aan de orde is maar veeleer het vinden van de toepasselijke rechtsregel. Dit alles leidt tot de conclusie dat het Nederlandse BW een belangrijke rol heeft gespeeld bij de totstandkoming van het nieuwe Russische BW, niet de rol van voorbeeld of model maar die van referentiekader. Bij de hulp en assistentie die door Nederlandse civilisten is geboden aan het Russische wetgevingsteam fungeerde het Nederlandse BW als baken bij de discussies hoe bepaalde problemen die door de Russen waren gesignaleerd konden worden opgelost.